

Venedikli Diplomatlarca Kaleme Alınan Resmî Mektuplarda Akkoyunlu Askerî Gücü

Akkoyunlu Military Force in the Official Letters of Venetian
Diplomats

*Murat Kaan YILDIZ**

Öz

XV. yüzyılda, Osmanlı ve Akkoyunlu Devleti arasındaki askerî mücadeleler hakkında bilgiler veren Venedikli diplomatlar Iosofat Barbaro, Caterino Zeno ile Türkmen hükümdarı Uzun Hasan tarafından Venedik Senatosu'na gönderilen İtalyanca mektuplarda Akkoyunlulara teslim edilecek ateşli silâhların türleriyle sayıları verilmektedir. Mektuplarda ayrıca, Akkoyunluların Anadolu'ya düzenledikleri seferler, bu seferleri kimlerin yönettiği, seferlerdeki asker sayıları ve bunların hangi noktalara düzenlenmiş olduğuna dair bilgiler paylaşılmaktadır. Lâkin mektuplar, mezkûr diplomatlara ait seyahatnameler ve bu konulara dair kaleme alınmış diğer kaynak eserler ile örtüşmemektedir. Dolayısıyla incelenmeleri elzemdir.

Anahtar Kelimeler: Akkoyunlular, Osmanlılar, Venedikliler, Uzun Hasan, Ateşli Silahlar

Abstract

In the XVth century, the letters, written by Venetian diplomats called Iosofat Barbaro, Caterino Zeno, and the Turkmen leader Uzun Hasan, which are giving information about the military struggles of Ottoman-Aq Qoyunlu, are also a source of information for the firearms

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi. E-posta: mkaany@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-8148-9122.

Geliş Tarihi/Received: 02.04.2020
Kabul Tarihi/Accepted: 30.04.2020

to be sent to Aq Qoyunlu people by Venetians. Moreover, information about the Aq Qoyunlu military campaigns, like the leaders, numbers of soldiers, and the locations, could be found in the letters. However, the itineraries of Iosofat Barbaro and Caterino Zeno are not matching with the letters; also other written sources. Thus, these letters need to examine.

Keywords: Aq Qoyunlu, Ottomans, Venetians, Uzun Hasan, Firearms

Giriş

Osmanlı Devleti, Fatih Sultan Mehmed (1444-1446, 1451-1481) devrinde ateşli silâhlarla donanmış disiplinli ve kuvvetli ordusu ile hem Avrupa'da hem de Anadolu'da zaferler elde etmiştir¹. Venedik Cumhuriyeti (697-1797) Eğriboz, Selanik ve Yunanistan'daki mevkilerin kaybı sebebiyle Osmanlıları durdurabilmek amacıyla, aynı güçle mücadele etmek zorunda olan Akkoyunlu Devleti (1378-1508) ile ittifak kurmuştur². Kurulan bu ittifakta Venedik'in aslı vazifesi, Akkoyunlulara ateşli silâhların teslimi ile ateşli silah kullanmakta uzmanlığa sahip askerlerin bulunmasını sağlamaktır. Fakat Venedikliler, Anadolu kıyılarındaki Osmanlı ve Memlûk hâkimiyeti sebebiyle ateşli silâhları ulaştıramamışlardır. İbn İyas, bizzat Akkoyunlularca Avrupa'ya götürülmekteyken yakalanan mektupları dahi görmüştür³. İtalyanların faaliyetleri Sigi, Korikos ve Silifke'yi ele geçirmekle kalmıştır⁴. 3 Nisan 1473 ve 11 Şubat 1473 tarihlerinde,

¹ Konu için bkz. Nicolae Jorga, *Fatih ve Dönemi, Büyük Türk*, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.

² Giovan Maria Angiolello, *Viaggio di Negroponte*, a cura di Cristina Bazzolo, Neri Pozza, Vicenza 1982, s. 1-61; Arduino Cremonesi, *La Sfida Turca Contro gli Absburgo e Venezia*, Arti Grafiche Friulane, Udine 1976, s. 95-106; Nicolas Vatin, "Conflitti con i cristiani. Guerra con Venezia (1462-1470)", a cura di Mantran, *Storia dell'Impero Ottomano*, Lecce 1999, s. 111-114; Donald Nicol, *Konstantinos Paleologos*, çev. Efe Kurtoğlu, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013, s. 5-6, 11.

³ Tülay Koyuncuoğlu, "İbn İyâs'ın 'Bedâ'ez-Zuhur fi Vekai'ed-Duhur' Adlı Eserindeki Ramazanoğulları Beyliği ve Akkoyunlular ile İlgili Kayıtlar, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2004, s. 42.

⁴ Iosofat Barbaro, "Di messer Iosofat Barbaro, gentliuomo veneziano, il viaggio della

yazılı olduğu üzere Kıbrıs'ta bekleyen Venedik ateşli silâhları, Osmanlı ve Memlûklerin coğrafyadaki hâkimiyeti sebebiyle ulaştırılamamıştır⁵. 20 Nisan 1472 tarihli mektupta belirtildiği üzere Venedik filosu senatodan genel bir taarruz için emir beklemekte olsa da bu hadise gerçekleşmemiştir⁶.

Iosofat Barbaro⁷ (ö. 1494) ve Caterino Zeno adlı iki diplomat Uzun Hasan'ın yanında bulunarak, Venedik Senatosu ile Akkoyunlu Devleti arasındaki siyasi süreci yönetmişlerdir. Iosofat Barbaro, bizzat ateşli silah tesliminden sorumlu diplomattır.

1. Akkoyunlu Devleti'ne Teslim Edilecek Ateşli Silahlar

1.1. Silah Listesi

Iosofat Barbaro'nun Senato'ya gönderdiği 28 Ocak 1472 tarihli mektupta büyük-küçük boylarda toplar, farklı türlerde tüfekler ve bol miktarda barut⁸; Gazimağusa'dan gönderdiği 13 Nisan 1473 tarihli mektupta, 50 arbalet ve *schiopezzolar*⁹; 28 Ocak 1472 bir mektupta

Tana e Persia”, *Navigazioni e Viaggi*, 4, a cura di Giovanni Battista Ramuzio, Einaudi, Torino 1979, s. 518-519; Enrico Cornet, *Le Guerre dei Veneti nell'Asia, 1470-1474*, Libreria Tendler & Comp., Vienna, 1856, s. 31, s. 74, 124; Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, c. 2, Venezia 2004, s. 223-224. Karamanoğlu Kasım Bey'in Iosofat Barbaro'ya olan 27 Nisan 1473 tarihli mektubunda da süreç anlatılmaktadır. Bkz. s. 253. Konu için ayrıca bkz. 16. *Yüzyılda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi (1373-1512)*, çev. Şerif Baştav, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1972, s. 170.

⁵ Enrico Cornet, *Le Guerre dei Veneti nell'Asia, 1470-1474*, s. 93, 120; Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, Tipografia G. B. Paravia e Comp., Torino 1865, s. 141.

⁶ Enrico Cornet, *Le Guerre dei Veneti nell'Asia, 1470-1474*, s. 34.

⁷ Bu diplomatın ismi, İngilizce literatürde “Giosofat”, Türkçe literatürde ise “Josaphat” olarak zikredilmektedir. Lâkin bu çalışma için İtalyanca literatürde zikredilen hali olan “Iosofat” kullanılmıştır. Yazarın seyahatnamesini hazırlayan Giovanni Battista Ramuzio da yine “Iosofat” olarak kullanmıştır.

⁸ Enrico Cornet, *Le Guerre dei Veneti nell'Asia, 1470-1474*, s. 68-75; Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 9-10, 17.

⁹ Enrico Cornet, *Lettere al Senato Veneto*, Libreria Tendler & Comp., s. 16, Vienna 1852, s. 25-26.

büyük bir top, *spingardelar*, *schiopezzolar* barut ve mühendislerin sevk edileceği bilgisi yazılıdır¹⁰. Zeno'nun 9 Şubat 1472 tarihi mektubunda bu silâhlarla beraber 100 kadar uzman askerin de gönderileceği bilgisi verilmektedir¹¹. Iosofat Barbaro'nun seyahatnamesindeki listede büyük bir top, farklı türden silâhlar, 200 tane arbalet ve *schiopezzo* yeterli miktarda barut vardır. Bu silâhlar, Tommaso da Imola (ö. 1483) ve 10 tane uzman paralı asker tarafından kullanılmaktadır¹².

Zeno'nun Kasım 1472 tarihli mektubunda, içinde iki mühendisin olduğu iki geminin 400 paund ağırlığında altı tane büyük top, 10 tane 50 paund değerinde top, bronz ve demirden yapılmış 10 *spingarde*, 1000 varil barut, 10.000 uzun demir mızrak, 3000 kadar gülle, 3000 kadar kuvvetli kürek, 2000 kazma, 1000 *schiopezzo* ve iki koçbaşını taşıdığı bilgisi geçmektedir. Bu silâhlar Trabzon'un uygun bir mevkiinde Akkoyunlulara teslim edilecektir¹³.

Guglielmo Berchet de tüm bu evrakı değerlendirerek bir liste tespit etmiştir. Buna göre, listede altı büyük top, 10 tane orta büyüklükte top, 36 ufak top, toplamda 500 kadar büyük tüfek ve tüfek, yeterli miktarda barut ve büyük boyda arbalet, 300 kadar demirden gülle, 3000 kazma, 4000 kürek; bir diğer teslimat listesinde 4000 duka değerinde olmak üzere, iki ufak ve iki büyük tekneyle teslim edilmek üzere, havan topları, büyük tüfekler, *schiopezzolar*, barut ve savaş aletleri, 200 dukalık *schiopezzolar* ve arbaletler bulunmaktadır¹⁴.

1.2. Silah Türleri

Listelerde Akkoyunlularca kullanılmayan üç farklı silah bulunmaktadır. Bunlar *schiopezzo*, *spingarde* ve *arbalettir*. Her üç silâhın beraber kullanımı, XV. yüzyıla ait bir Alman tarafından çizilmiş

¹⁰ Enrico Cornet, *Le Guerre dei Veneti nell'Asia, 1470-1474*, s. 69.

¹¹ Enrico Cornet, *Le Guerre dei Veneti nell'Asia, 1470-1474*, s. 79.

¹² Iosofat Barbaro, "Di messer Iosofat Barbaro, gentiluomo veneziano, il viaggio della Tana e Persia", s. 517-518.

¹³ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 175-176.

¹⁴ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 9-10, 17.

gravürde görülebilmektedir. Burada arbalet ve arkebüz taşıyan askerler topçuyu korumakta ve yine topçu ile beraber kaleye saldırıda bulunmaktadırlar¹⁵.

Schiopettio adı verilen top, demir veya bronzdan olup, ağızdan doldurulmak suretiyle yüklenen bir tür arkebüzdü¹⁶. Fiziksel görünümüyle, ön kısmı şişkin-silindir ve uzun bir forma sahipti. İtalyanlarca, XIV. yüzyılda başlanmak üzere, ekseriyetle kale savunmalarında kullanılmaktaydılar ve boyutuna göre elde tutuldukları gibi tekerlekli zeminler üzerinde de taşınırlardı. Demir veya kurşundan toplar veyahut *verrette*¹⁷ kurşunları atmaktaydılar. Daha iyi hedef alınması için iki uçlu bir tutturucu olan *forchetteler* kullanılmaktaydı¹⁸.

Spingarde taştan, demirden, kurşundan 5 ya da 6 ‘paund’luk toplar atan bir silahtı. Mekanizmaları gereği arka taraflarında bir uzantıları olurdu. Bu silahlar 5 m. uzunluğunda ve 21 mm - 81 mm kalibredeydiler. Dengede durabilmeleri için üç ya da dört ayaklı altlıklar kullanılırdı, tekerlekli olabilmekteydiler ve böylece de rahatlıkla taşınabilmekteydiler. İlk dönemlerde taştan topların atımında kullanılan cüsseli silahlar iken, barut kullanımının yaygınlaşmasına müteakip boyutları küçülmeye başlamıştır¹⁹.

¹⁵ Alfred Crosby, *Ateş Etmek*, çev. Aybek Görey, Kitabevi, İstanbul 2003, s. 111, Resim 11. Bkz. Ek 4.

¹⁶ Iacobo Gelli, “Archibuson”, *Guida del Raccogliatori e dell’Armatore*, Ulrico Hoepli, Milano 1900, s. 71.

¹⁷ Arbaletlerde kullanılan ve elle de atılabilen konik veya piramitimsel bir formda olan, kurşunlar. Daha fazla bilgi ve arkeolojik görselleri için ayrıca bkz. Alessandro Ferrari, “Rinvenimenti Occasionali di Reperti Archeologici Provenienti dalla parte bassa di Castel Corno”, *Annali dei Musei Civici di Rovereto, Sezione archeologia*, c. 10, Rovereto 1994.

¹⁸ Iacobo Gelli, “Forchette”, *Guida del Raccogliatori e dell’Armatore*, Milano 1900, s. 192.

¹⁹ Iacobo Gelli, “Spingarde”, *Guida del Raccogliatori e dell’Armatore*, s. 310. Arbalet de dahil olmak üzere İtalyan dünyasında dönemin silah ve teknikleri için ayrıca bkz. *Gli Schiopettieri Milanesi nel XV secolo*, Milano 1865; Daniele De Luca and Roberto Farinelli, “Archi e Balestre, un approccio storico-archeologico alle armi de tiro nella Toscana Merionale (secc. XII-XIV)”, *Archeologia Medievale*, Sayı 29 (2002), s. 455-

Arbalet²⁰ Çin’de orta çıkmıştı. Yay bu silahta tahtadan ya da demirden yapılmış bir kundağa uzunlamasına yerleştirilir ve kiriş çarkla gerilirdi. Okları daha kısa ve daha kalın olmaktadır²¹. Üst üste attığı oklar ile plaka-zırhlar delinebilmekteydi²². Fakat teknik şartları itibariyle Türkmen sipahisine uygun değildi²³.

Mektuplarda verilen listelerde çok sayıda kazma ve küreğin mevcudiyetinden bahsedilmektedir. Bu malzemenin kullanımı ateşli silahların konuşlanması için kullanılacak mevzi, siper, tahkimat vb. teşekkül içindir.

Mektuplarda ateşli silâhları kullanacak 10 ya da 100 kadar askerden de bahsedilmektedir. Bu kişiler, dönemin uzman paralı askerleri *condottiereler*dir. Her ne kadar sayıları az olsa da matematiksel savaş taktikleri sayesinde az kişi ile çok sayıda askerin dahi başaramadıklarını başarmaktaydılar²⁴. Donanımlarında da arbalet ön plandaydı.

1.3. Ateşli Silahlar ve Türkmenler

Mektuplarda İtalyan topçu subayının Türkmen hafif-süvarisi ile nasıl entegre olup savaşabileceğine dair bir açıklama yoktur. Yapılabilecek en iyi tahmin, bu silahların *wagenburg* usûlüyle icra edilen muharebelerde, savunmalarda ve kuşatmalarda kullanılacaklarıdır.

Osmanlı ve Safevi birlikleri öncelikle hafif-süvarilerden

487; Marco Merlo, “Teoria e Pratica di Militare nel XV secolo”, *Rivisti di Studi Militari*, Sayı 3 (2014), s. 21-44; Rossella Scordato, *Le artiglierie dello Stato Pontificio tra XIV e XVI sec.*, Università degli Studi Tuscia, Facoltà di Conservazione dei Beni Culturali, Laurea specialistica in Archeologia, Tuscia 2010.

²⁰ “Tatar yayı” olarak da zikredilmektedir.

²¹ Alfred W. Crosby, *Ateş Etmek*, s. 75.

²² Alfred W. Crosby, *Ateş Etmek*, s. 76.

²³ Ioacobo Gelli, “Balestra”, *Guida del Raccogliatori e dell’Armatore*, s. 107-113.

²⁴ İlber Ortaylı, *Osmanlı’yı Yeniden Keşfetmek*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009, s. 62.

oluşmakta olsalar da ateşli silâhların orduya entegrasyonu bir süreç dahilinde gerçekleşmiştir²⁵. Lâkin Akkoyunlular için, siyasî süreç takip edildiğinde, ellerinde böyle bir vakit olmayacaktır. Zirâ Osmanlı Devleti ordusunun hem Karadeniz’de hem de Orta Anadolu’daki askerî yürüyüşü oldukça hızlı bir biçimde gerçekleşmiştir²⁶.

Akkoyunluların esas muharebe usülleri ani baskın, hızlı manevralar ile beklenmedik şiddetli hücumlar şeklindedir. Böyle bir usüle *spingarde* taşıyan bir topçu birliğinin dahiliyeti fiziksel olarak imkânsızdır. Benzer şekilde, sahte ric’atta da ağır ateşli silahların kullanımına dair çok sayıda teori üretilebilecekse de bunlar spekülâtif kalacaktır. Böyle bir orduda süvariler ateşli silâhlara uyum sağlayabilse de piyadenin artık atlılara nasıl destek vereceği meçhuldür. Ani hücum yapabilen ve hızlı manevra kabiliyetine sahip ordunun ateşli silah kullanımını en iyi biçimde görmek için Napoléon Bonaparte’ın (ö.1851) savaş taktiklerini beklemek gerekecektir²⁷.

Akkoyunlular için arbaletin kompozit yay kadar işlevi olmayacak ve ordudaki kullanıma dair söylenecekler de ancak tahminî kalacaktır. Kubilay Han’ın (1260-1294), hafif-süvari birliklerine sahip bir ordu komutanı olarak bu silâhları kullandığı bilinmektedir. Buna rağmen arbaletler, hanın ordusunda dahi sadece birleştirilmiş filler üzerinde taşınan ahşap kulelerin savunmasında kullanılmışlardır²⁸.

2. Muharebelere Dair Olan Mektuplar

Iosofat Barbaro ve Caterino Zeno tarafından kaleme alınan

²⁵ Osmanlılar için bkz. Mesut Uyar, Edward Erickson, *Osmanlı Askerî Tarihi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s. 56-96. Safeviler için bkz. Rudolph Mathee, “Firearms in Safavid Persia”, *Encyclopedia Iranica*, c. 9, Ethe-Fish, New York 1999, s. 619-628.

²⁶ *Aşıkpaşoğlu Tarihi*, haz. Nihal Atsız, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992, s. 129-147

²⁷ Konu için bkz. Robert B. Bruce, Iain Dickie, Kevin Kiley, Michael F. Pavkovic, *Fighting Techniques of the Napoleonic Age 1792-1815: Equipment, Combat Skills, and Tactics*, Thomas Dunne Books, New York 2008.

²⁸ Marco Polo, *Il Millione*, Garzanti, Milano 1982, s. 99.

mektuplar ile Uzun Hasan'ın İtalyanca'ya tercüme edilmiş mektupları, Akkoyunlu ordusunun Anadolu'ya olan seferleri, Tercan Savaşı ve Otlukbeli Savaşı (11 Ağustos 1473) hakkında bilgiler vermektedir.

2.1. Kronolojik Dizilim İle Mektuplar

1472/Uzun Hasan: Uzun Hasan tarafından Venedik Doge'una gönderilen mektubun tercümesidir. Uzun Hasan'ın 1458'de Amasya ve Ankara'ya az miktarda askerle sefer düzenlediği yazılıdır. Mektuba göre Uzun Hasan herhangi bir direnişle karşılaşmamıştır. Bunun sebebi ise Amasya'da bulunan Şehzade Bayezid'in yani II. Bayezid'in (1481-1512) o vakitlerde yaşı genç olduğu (veya deneyimsiz) için, kendisi ve ordusuyla yüzleşmekten korkmasıdır²⁹.

25/27 Eylül 1472/Caterino Zeno: Zeno tarafından gönderilen bu mektupta, Karaman topraklarına Osmanlılar ile savaşmak için Uzun Hasan'ın askerlerinin sevk edildiği ve Anadolu'da yıkımda buldukları bilgisi paylaşılmaktadır³⁰.

22 Eylül 1472/Uzun Hasan: Uzun Hasan tarafından gönderilmiş bir mektubun tercümesinde Aydın'a saldırıldığından bahsedilmektedir³¹.

24 Ekim 1472/Uzun Hasan: Uzun Hasan'ın faaliyetlerine dair Papa IV. Sixtus (ö. 1484) için gönderilen mektupta, Candaroğlu Kızıl Ahmed'in 50.000 askerle Sivas ve Tokat'a büyük bir saldırı düzenlediğinden bahsedilmektedir. Mektuba göre Türkmenler bilâhare Ankara ve Amasya'da da tahribat gerçekleştirmişlerdir³².

Kasım 1472/Uzun Hasan: Uzun Hasan'ın Karamanoğulları'na gönderdiği bir mektubun İtalyanca tercümesidir. Bu tercümeğe göre

²⁹ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 177.

³⁰ Enrico Cornet, *Le Guerre dei Veneti nell'Asia, 1470-1474*, s. 49.

³¹ Enrico Cornet, *Le Guerre dei Veneti Nell'Asia, 1470-1474*, s. 44.

³² Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 246.

Şehzade Bayezid'in 30.000 askerle Karahisar'a saldırdığından ve Uzun Hasan'ın şehzadenin üzerine Uğurlu Mehmed ve Emir Bey'i 100.000 süvariyle gönderdiğinden bahsedilmektedir³³.

5 Mayıs 1473/Iosofat Barbaro: Gazimağusa'dan gönderilen bir mektupta, Uzun Hasan'ın bir oğlunu³⁴ 100.000 askeri ile Şehzade Bayezid'i ve bir paşasını Kayseri'de yenilgiye uğrattığı bilgisi paylaşılmıştır. Fatih Sultan Mehmed'e, Osmanlılar'dan "1000 tane kelle" gönderdiği de yine mektupta ifade edilmektedir. Mektuba göre Uğurlu Mehmed ve Emir Bey'in 100.000 asker ile Şehzade Bayezid ve Mihailoğlu Paşa'nın 3000 askerini Kayseri'de yendikleri ve daha sonra "Beğlerbeyi"³⁵ adlı bir komutanın üstlerine gelmesine rağmen bu kişiyi de mağlup ettikleri yazılıdır. Savaştan sonra Uğurlu Mehmed 1000 kadar kelleyi babasına göndermiş ve bunlar Kayseri ile Sivas'ta sergilenmişlerdir. Buna müteakip Uğurlu Mehmed 300.000 kadar askerle Ankara ve Aydın'ı da işgal etmiştir³⁶.

14 Temmuz 1473/Uzun Hasan: Uzun Hasan'ın Venedik'e gönderdiği, 14 Haziran 1473 tarihli mektubun tercümesinde, Greklerin³⁷ yani Osmanlıların üzerine Uğurlu Mehmed'i 300.000 askerle göndererek topraklarını tahribata uğrattıkları yazılıdır³⁸.

14 Temmuz 1473/Uzun Hasan: Uzun Hasan'ın Papa IV. Sixtus ve Napoli Kralı Ferdinand'a (1458-1494) gönderdiği bir mektubun tercümesinde ise 300.000 kişilik bir ordunun ve de Uğurlu Mehmed'in

³³ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 254.

³⁴ Uğurlu Mehmed.

³⁵ Davud Paşa (ö. 1498).

³⁶ Enrico Cornet, *Lettere al Senato Veneto*, s. 32-34.

³⁷ Kastedilen Rum ülkesi yani Anadolu'nun halkı veya bu topraklara hâkim Osmanlılar'dır. Sultan'ın "*Greklerin Kralı*" olarak ifade edildiği diğer metinler için bkz. "*sultan dei grezi*". Giosafatte Barbaro, *Lettere al Senato Veneto*, s. 30, 63-64. Bertoldo di Giovanni de kendisini yaptığı bronz madalyada "*Bizantii Imperatoris*" olarak unvanlandırmıştır. Ahmet Refik Altınay, *Fatih ve Bellini*, haz. Önder Kaya, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2012, s. 54.

³⁸ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 230.

başını çektiği 150.000 kişilik ayrı bir ordunun yine Osmanlı ülkesine gönderildiğinden bahsedilmektedir³⁹.

27 Temmuz 1473/Caterino Zeno: Zeno tarafından gönderilen bu mektupta Uzun Hasan'ın gulâmlarından Emir Bey'in 200.000, Uğurlu Mehmed'in ise 150.000 kadar süvariyle Osmanlılara karşı gönderildiği bilgisi yazılıdır⁴⁰.

1473/Uzun Hasan: Uzun Hasan tarafından Karamanoğulları'na gönderilmiş mektubun tercümesinde 100.000 asker ile Uğurlu Mehmed'in ve Emir Bey'in Kayseri'yi tahrip edip Mihailoğlu Paşa'yı mağlubiyete uğrattıkları ve bilahare 100.000 asker ile Ankara'ya ve Aydın'a girdikleri kayıtlıdır⁴¹.

1473/Uzun Hasan: Uzun Hasan tarafından Harput'tan, Papa ve Sicilya'ya gönderilen mektubun tercümesinde Uğurlu Mehmed'in 150.000 kişilik bir birlikle Kayseri'ye saldırdığı belirtilmektedir⁴². Mektubun Sanudo'nun kroniğindeki nüshasında Kayseri'ye 10.000 asker gönderildiğinden bahsedilmektedir⁴³.

4 Haziran 1473/Iosofat Barbaro: Bu mektupta Uzun Hasan'ın Kayseri'yi yağmalayıp, Osmanlılara karşı Niğde ve Konya'ya saldırmaya gittiği bilgisi mevcuttur⁴⁴.

14 Temmuz 1473/Uzun Hasan: Erzincan'da Uzun Hasan tarafından Silifke'deki Iosofat Barbaro'ya gönderilen bir mektubun İtalyanca tercümesinde ise Mihailoğlu Ali Bey ve Osmanlılar'ın

³⁹ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 230-231.

⁴⁰ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 130, 132.

⁴¹ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 254.

⁴² Enrico Cornet, *Lettere al Senato Veneto*, s. 63.

⁴³ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 231.

⁴⁴ Enrico Cornet, *Lettere al Senato Veneto*, s. 47.

yenilgiye uğratıldıkları yazılıdır⁴⁵.

1473/Karamanoğlu Pir Ahmed: Pir Ahmed'e ait bir mektubun İtalyanca tercümesinde Akkoyunluların, Osmanlı topraklarında büyük bir tahribat yarattığı bilgisi verilmektedir⁴⁶.

24 Temmuz 1473/Karamanoğlu Kasım Bey: Silifke'den Karamanoğlu Kasım Bey tarafından Venedik'e gönderilen bu mektuba göre Uğurlu Mehmed ve Zeynel Mîrzâ'nın, Şehzade Mustafa'yı üç farklı mahalde mağlubiyete uğratarak kendisini kaçmak zorunda bıraktıkları yazılıdır. Bilahare Uğurlu Mehmed ve Pir Ahmed ile beraber Osmanlı şehirlerinde büyük tahribat yaratmışlardır⁴⁷.

14 Temmuz 1473/Iosofat Barbaro: Iosofat Barbaro tarafından, Harput'tan gönderilen bir mektupta ise Uzun Hasan'ın çok sayıda bey ile beraber Dulkadiroğulları'na saldırdığı ifade edilmektedir⁴⁸.

27 Temmuz 1473/Uzun Hasan: Uzun Hasan'ın Venedik Senatosu'na gönderdiği mektupta Uzun Hasan'ın 300.000 kadar askeri vardır⁴⁹.

18 Ağustos 1473/Caterino Zeno: Zeno'ya ait mektupta Akkoyunluların 300.000 askeri vardır⁵⁰.

1473/Uzun Hasan: Uzun Hasan tarafından, Napoli'ye gönderilen bir mektupta da sadece oğlu Halil Mîrzâ'nın elinde 100.000

⁴⁵ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 232.

⁴⁶ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 228.

⁴⁷ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 229.

⁴⁸ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 231.

⁴⁹ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 130, 132.

⁵⁰ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 136.

kişilik bir ordunun olduğu, bu ordunun Fars, Kirman ve Hürmüz'den toplanan askerlerden oluştuğu yazılıdır⁵¹.

27 Temmuz 1473/Caterino Zeno: Zeno'ya bu mektupta Akkoyunlu ordusunda Türkmenlerden oluşturulmuş maaşlı hassa askerlerinden de bahsedilmektedir. Bunlar düzenli olarak maaş alıyorlar ve bu para yeteneklerine göre altı aylık olmak üzere 40 ila 60 duka arasında değişiyordu⁵².

15 Şubat 1473/Caterino Zeno⁵³; 11 Şubat 1473 Ambrogio Contarini⁵⁴: Bu mektuplarda, Uzun Hasan'ın Erzincan'da saldırı için bekleyen muazzam ordusunun Anadolu'ya girip İstanbul'a kadar yürüyeceği ifade edilmektedir⁵⁵.

27 Temmuz 1473/Caterino Zeno: Venedik Senatosu'na yazılan bu mektupta Fatih Sultan Mehmed'in yenilgiye müteakip kaçtığı, barış için bir elçi gönderdiği, kendisinin ordusundan kaçanların Akkoyunlulara katıldığı ve Uzun Hasan'ın da bu insanlara hediyeler verip onları giydirdiği ifade edilmektedir⁵⁶.

18 Ağustos 1473/Caterino Zeno: Zeno tarafından gönderilen bu mektup Berchet tarafından "*Relazione della battaglia di Terdshan*" adıyla başlıklandırılmıştır. Bununla beraber mektupta Otlukbeli Savaşı hakkında da bilgiler vardır. Mektuba göre Tercan Savaşı'nda Uğurlu Mehmed ve Pir Ahmed çok sayıda süvariyle Osmanlı ordugâhına hücum etmişlerdir. Buna müteakip, Uzun Hasan, Zeynel Mirzâ ile Bayındır Bey'i süvarilerle göndermiş ve böylece tüm Osmanlı ordusunun etrafı sarılmıştır. Fatih Sultan Mehmed kaçarak geriye çekilmiştir. Çarpışmalar esnasında Osmanlılar'dan Turahan Bey, Hacı

⁵¹ Enrico Cornet, *Lettere al Senato Veneto*, s. 31.

⁵² Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 134.

⁵³ Enrico Cornet, *Le Guerre dei Veneti nell'Asia, 1470-1474*, s. 127.

⁵⁴ Bir diğer Venedikli diplomat. Bkz. Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 164.

⁵⁵ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 3, 17, 145; Enrico Cornet, *Lettere al Senato Veneto*, s. VII.

⁵⁶ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 131.

Bey, Koca Sinan ve Mahmud Paşa'nın kardeşi ile metinde “*Penzin*” olarak zikredilenler yakalanmışlardır. Tercan Suyu'nu geçmeye çalışırken Rumeli Beylerbeyi Has Murad Paşa, 50 sancak beyi ile çok sayıda subaşı ve akıncı katledilmişlerdir⁵⁷. Fatih Sultan Mehmed barış için bir subaşı gönderse de bu teklif reddedilmiş ve sultan evhamlanarak ordugâhının tamamını wagenburg ve topraklarla çevirmiştir⁵⁸. Nitekim, Osmanlıların elinde çok iyi bir düzen içinde topraklar ve arkebüzler mevcuttur⁵⁹. Buna müteakip, Akkoyunluların üzerlerine gelmesiyle toprak, *schiopettiolar* ve piyadelerle kendilerini savunmuşlardır. Böyle bir savunmaya karşı başarılı olamayan Akkoyunlu askerleri de kaçmak zorunda kalmışlardır⁶⁰. Akkoyunluların ordupazarları yıkılmış ve ordugâh dağılmış iken Pir Ahmed, Bayındır Bey ve mîrzâlar kaçabilmişlerdir⁶¹. Bu mektup bizzat Uzun Hasan tarafından yazdırılmış ve Kefe'deki tüccar Christophori de Calle aracılığıyla Papa IV. Sixtus'a, Polonya kralı IV. Kazimir'e (1447-1492), Macaristan kralı Matthias Corvinus'a (1458-1490), Kral Ferdinand'a, Venedik Senatosu'na gönderilmiştir. Mektupta, Türkmen beyi “... *ittifakımız ve Tanrı'nın izniyle...*”, Fatih Sultan Mehmed'e saldıracağını yazmaktadır. Savaş kaybedilse de Uzun Hasan Osmanlıları iki taraftan sıkıştırma teklifini Hristiyanlara yine burada da sunmaktadır⁶².

21 Ağustos 1473/Fatih Sultan Mehmed: Fatih Sultan Mehmed tarafından Syo Podesta'sına gönderilen bu mektupta sultan, Bayburt yolundan aşağı inerek Uzun Hasan ile dört birlikten oluşan ordusuyla karşılaşmış ve savaşa girişmiştir. Şehzade Mustafa ile azapları sayesinde mücadeleyi kazanmış ve Uzun Hasan'ın oğlunun kafası kesilmiştir. Akkoyunlular da bunun üzerine kaçmışlardır⁶³. Uzun

⁵⁷ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 135-136.

⁵⁸ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 135.

⁵⁹ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 135.

⁶⁰ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 136.

⁶¹ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 136.

⁶² Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 138. Mektup Sanudo'nun eserinde mevcuttur. Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 252.

⁶³ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 235-236.

Hasan'ın kadileşkeri, beylerbeyi ve kapıcıbaşı ile 88 beyi çok sayıda askeri ele geçirilenler arasındadır ve bu kişilerin birçoğu katledilmiştir⁶⁴.

27 Eylül 1473/Caterino Zeno: Uzun Hasan, Zeno tarafından kaleme alınan bu mektupla, Venedikliler ve Macarların artık tüm güçleriyle Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarına saldırılarının gerektiği söylemektedir. Bunun sebebi ise Anadolu'da Osmanlıların harab olmasıdır⁶⁵.

16 Ekim 1473/Uzun Hasan: Kefe'den gönderilmiş ve Uzun Hasan tarafından kaleme alınmış Farsça ve Arapça bir mektubun tercümesinde Osmanlı ordusunun Akkoyunlular'dan 50-60 bin daha fazla kişi olmasına rağmen savaşta (Tercan Savaşı) onları kılıçtan geçirdiklerini ve 150 subaşı ile 36 üst rütbeli askeri esir aldıkları yazılıdır. Osmanlılar yenildikten sonra Uzun Hasan'ın ülkesinden kaçmışlardır⁶⁶. İosofat Barbaro'nun yazdığı 27 Eylül 1473 tarihli mektupta da yine aynı bilgiler verilmektedir⁶⁷. Uzun Hasan ayrıca, kaybettikleri savaşın (Otlukbeli Savaşı) sebebini ordusundan bir grup askerin onun emri olmadan Osmanlılara saldırmasına ve buna müteakip savaşın iradesi dışında başlamasına bağlamaktadır. Dolayısıyla suç kendisinden bağımsız hareket eden askerlerindir⁶⁸.

2.2. Mektupların Sahihliğine Dair

Mektuplarda verilen bilgiler ile Türkçe ve Farsça ana kaynaklardaki bilgiler birbirinden farklıdır. Bu bilgiler, mektupları

⁶⁴ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 236. Fatih Sultan Mehmed'in savaşı anlattığı diğer bir mektup için bkz. Feridün Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I, İstanbul, s. 283; Reşit Rahmeti Arat, "Fatih Sultan Mehmet'in Yarlığı", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Dergisi*, Sayı 19 (1977), s. 285-322.

⁶⁵ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 131.

⁶⁶ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 82-83, 137.

⁶⁷ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 192-193; Enrico Cornet, *Lettere al Senato Veneto*, s. 79-81.

⁶⁸ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 138.

kaleme alan diplomatlara ait seyahatnemelerdeki bilgiler ile de yine örtüşmemektedirler.

Mektuplar yaşanan olaylar esnasında bizzat diplomatlar tarafından kaleme alınıp gönderilmiştir. Seyahatnameler ise XVI. yüzyılda Ramusio tarafından yeniden yazılmış ve toparlanarak bir antolojiye dahil edilmiştir. Bu noktada mektuplardan çıkarılacak sonuçları değerlendirmek için bir diğer kaynağa bakılamamaktadır.

Mektuplarda, Akkoyunlu ordusu nüfusu oldukça fazladır. Akkoyunlu ordusu sadece Batı'da dahi toplamda 450.000 kişi kadar olabilmektedir. Lâkin Ortaçağ'da beslenme ve hijyen şartları sebebiyle böyle yüksek sayılarda askerinin bir araya gelmesi mümkün değildir⁶⁹. Osmanlı ordusunun nüfusuna dair bilgiler verilmemektedir. Fakat tüm diğer yazılı kaynakların kullanımıyla, Osmanlı zaferinin bir diğer sebebinin, Akkoyunlular'dan 40.000 kadar kişi fazla olmalarına bağlı olduğu görülmektedir⁷⁰. Mektuplarda buna dair bir bilginin verilmemesi şaşırtıcıdır.

1472, Kasım 1472 ve 5 Mayıs 1473 tarihli mektuplarda, Şehzade Bayezid'in topraklarına bir sefer düzenlendiğinden bahsedilmektedir⁷¹. Fakat kendisinin on yaşında olduğu ve bu vakitte şehzadelik makamında bulunmadığı hatırlandığında, mektupta verilen bilgi ciddiye alınmayacaktır. Buna rağmen, *La Repubblica di Venezia e la Persia*'da mevcut Documento I'da seferin 1468 olarak gösterilmesi bilgiye kısmî bir doğruluk katmaktadır⁷². Buradaki Akkoyunlu askerî harekâtı Osmanlılara ait Koyulhisar ve Melet'e düzenlenmiş harekâtı çağrıştırmaktadır⁷³.

⁶⁹ İlber Ortaylı, *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*, s. 64.

⁷⁰ Murat Kaan Yıldız, İtalyan Seyyahlarına Göre Akkoyunlu-Osmanlı İlişkileri ve Türkmenler, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s. 54-56.

⁷¹ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 254.

⁷² Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 97.

⁷³ Koyulhisar ve Melet seferi için ayrıca bkz. Seyfettin Erşahin, *Akkoyunlular, Siyasal*,

Mektuplarda, 14 Temmuz 1473'ün defaatle tarih olarak atıldığı görülmektedir⁷⁴. Bu tarihin atıldığı mektuplarda Uğurlu Mehmed komutasında kazanılmış bir zaferden bahsedilmektedir⁷⁵. Hasan Rumlu, Tercan Savaşı'nın Uğurlu Mehmed önderliğinde gerçekleştiğini teyit etmektedir⁷⁶. Savaşta tutsak edilen kişilerin ismi, Ömer Bey, Hacı Bey, Fenarioğlu Ahmed Paşa olmak üzere Aşıkpaşaoğlu Tarihi'nde de zikredilmektedir⁷⁷. Dolayısıyla bu takvim Tercan Savaşı'nın kazanıldığı gün veya zaferden birkaç gün sonrasındır.

Akkoyunlu zâdegânından Yusuf Mîrzâ ve Karamanoğulları'ndan Pir Ahmed Bey, başta Tokat olmak üzere Anadolu'daki muhtelif illeri tahrip ederek Osmanlı birliklerini yenilgiye uğratmışlardır. Bursa'ya yaklaşacak kadar ilerleyen bu Türkmen ordusu nihayetinde Şehzade Mustafa (ö. 1474) ve Anadolu Beylerbeyi Davud Paşa (ö. 1498) tarafından ancak ateşli silahların yardımıyla durdurulabilmiştir⁷⁸. Yusuf Mîrzâ'dan önce bir Akkoyunlu birliğinin “*Emîr Ömer Bey*” önderliğinde Tokat'a saldırdığı ancak Şehzade Bayezid'e yenilerek Diyarbakır'a kaçtığı bilinmektedir⁷⁹. Bu noktada, Ömer Bey ile Emir Bey'in aynı kişi olduğu düşünülebilecektir. Lâkin Caterino Zeno'nun seyahatnamesinde Emir Bey, “*amarbei Giusultan Nichienizza*”⁸⁰ olarak zikredilmektedir; dolayısıyla bu iki kişinin aynı kimseler olduğu şüphelidir⁸¹.

Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarih, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2002, s. 84-85.

⁷⁴ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 230-232.

⁷⁵ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 230-231.

⁷⁶ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't Tevarih*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006, s. 513.

⁷⁷ *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, haz. Nihal Atsız, s. 152.

⁷⁸ Murat Kaan Yıldız, *İtalyan Seyyahlarına Göre Akkoyunlu-Osmanlı İlişkileri ve Türkmenler*, s. 13-20.

⁷⁹ Erhan Afyoncu, “Otlukbeli Savaşı”, *DİA*, c. 34, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 5.

⁸⁰ İsim açık değildir, fonetik olarak ikinci kelime “*Nişancı*” olarak okunabileceksede Emir Bey bir nişancı değil, köle yani gulâmdır. İlk isim ise, “*Şahsultan, Şeyhsultan*” olarak okunabilecektir.

⁸¹ Caterino Zeno, “*Dei commentarii del viaggio in Persia*”, *Navigazioni e Viaggi*, c. 3,

Emir Bey'in başarılı bir kumandan olduğu kesindir. Caterino Zeno'nun seyahatnamesinde 100.000 kadar askerden oluşan bir birliğin olduğu, bunların bir kısmının İtalyan usulü (plaka zırlı ağır) süvariler iken bir kısmının da deri veya ipek zırlara sahip süvarilerden oluştuğundan bahsetmektedir⁸². Emir Bey'in faaliyetlerine dair muhtelif dillerdeki kroniklerde ve diplomatların seyahatnamelerinde buralardaki bilgiler yoktur. Bununla beraber, El-Giyâs'ta da Emir Bey'in, 8 Haziran 1472'de Karamanoğulları'na yardım için gönderildiği ancak Ankara'da büyük bir yenilgi aldığı bilgisi de paylaşılmaktadır⁸³. El-Giyâs'ın bilgisi ancak yukarıda, "Ömer Bey'e" dair verilen bilgi ile örtüşebilecektir.

Mektuplarda, Kızıl Ahmed'in de adı zikredilmektedir. Kızıl Ahmed, Candaroğulları'nın son beyi olarak, topraklarını yeniden ele geçirebilmek için Akkoyunlu safında Osmanlılara karşı mücadele vermiş bir Türkmen beyidir⁸⁴. Otlukbeli Savaşı'ndan sonra hayatta kalıp kalmadığı meçhuldür.

Mektuplarda, Kayseri iline yapılan saldırılardan da bahsedilmektedir. Fakat İtalyanca, Türkçe ve Farsça kaynaklarda böyle bir saldırının bahsi geçmemektedir. Bu dönemde Akkoyunlular ve Kayseri arasındaki askerî ilişki, Dulkadiroğulları'nın Karamanoğulları'na ait bu ili işgal etmeye kalkışması ve Karamanoğulları'nın da Akkoyunlular'dan yardım talep etmesidir⁸⁵.

Documento XIII'de Uğurlu Mehmed ve Emîr Bey'in Şehzade Bayezid ile Mihailoğlu Paşa'yı yenilgiye uğrattıkları bilgisi verilmektedir⁸⁶. Mihailoğlu Gazi Ali Bey'in padişah tarafından

a cura di Giovanni Battista Ramuzio, Torino 1979, s. 153.

⁸² Caterino Zeno, "Dei commentarii del viaggio in Persia", s. 153-154.

⁸³ Abdâllâh b. Fethallâllu"l Bağdâdî, *Turkmenische Herrscher des 15. Jahrhunderts in Persien und Mesopotamien nach dem Târîh al-Giyâti*, Übers, ed. Marianne Schmidt Dumont, Klaus Schmidt Verlag, Freiburg 1970, s. 78-79, 215.

⁸⁴ Murat Kaan Yıldız, İtalyan Seyyahlarına Göre Akkoyunlu-Osmanlı İlişkileri ve Türkmenler, s. 20.

⁸⁵ Murat Kaan Yıldız, İtalyan Seyyahlarına Göre Akkoyunlu-Osmanlı İlişkileri ve Türkmenler, s. 21-22.

⁸⁶ Enrico Cornet, *Lettere al Senato Veneto*, s. 32-34.

Anadolu'nun Doğu sınırlarına atandığı da bilinmektedir⁸⁷. Gerçekleşen bu atama ile Akkoyunluların Orta Anadolu'ya düzenledikleri daha birçok sefer, Mihailoğlu'nun başarısız olduğunu yani Documento XIII'teki bilgiyi teyit etmektedir.

Mektuplardan, İstanbul'a kadar gerçekleşecek bir ilerleyişten bahsedilmektedir⁸⁸. Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu muazzam askerî güç böyle bir iddiayı şüpheli kılmaktadır. Bununla beraber Osmanlıların, 1484-1491 yılları arasında Memlûklere olan yenilgilerine müteakip Akkoyunlu emîrlerinin, Yakup Bey'e (1464-1490) ısrarla “*Bundan ilerü fırsat ele girmez. Enalüm, Qarahisarı alub Anatoluyu zabt idüb ta Gelibolu Boğazı ile İstanbul Boğazın feth edelüm*”⁸⁹ teklifinde bulunmaları ve hanın da bu planın ayrıntılarını incelemeye başlaması mezkûr bilgiyi desteklemektedir.

Uzun Hasan tarafından kaleme alınan mektuplarda kendisinin ve askerlerinin mücadeleye devam etmeye hazır oldukları ve muhatap aldığı devletlerden de aynısını beklediği görülmektedir. Buna rağmen 14 Temmuz 1473 tarihli mektupta Iosofat Barbaro Akkoyunlu hükümdarının, Türklerle mücadeleye bir hevesinin olmadığını da yazmıştır⁹⁰. Barbaro'nun buradaki ifadesi tamamen diplomatik bir söylemdir.

Mektuplardan anlaşıldığı üzere Akkoyunlular Osmanlıları, Tercan Savaşı'nda yenilgiye uğratmışlarsa da Otlukbeli Savaşı'nda ateşli silâhlar yüzünden yenilmişlerdir. Tüm bu süreci Fatih Sultan Mehmed, Otlukbeli Savaşı'na dair bilgiler verdiği bir mektubunda özetlemektedir. Sultan düşüncelerini, “...*en değerli paşalarımı ve çok sayıda askerimi kaybettim ve Türkmen atlarını ürküten, onları birbirlerinin üstüne deviren topçum olmasaydı savaşın kaderi uzun süre*

⁸⁷ Mihailoğlu Gazi Ali Bey için bkz. Fahamettin Başar, “Mihailoğulları”, *DİA*, c. 30, TDV Yayınları, İstanbul 2005, s. 25.

⁸⁸ Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, s. 3, 17, 145; Enrico Cornet, *Lettere al Senato Veneto*, s. VII.

⁸⁹ Şahin Mustafayev, *Selçuqilerden Osmanlılara*, Elm, Bakü 2010, s. 232.

⁹⁰ Angela Caracciolo Arico, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, s. 231-232.

belirsiz kalmış olacaktı.” olarak açıklamıştır⁹¹. Bu söz de Tihranî'nin, Otlukbeli Savaşı'ndaki ilk top atışlarına dair olan açıklamasıyla onaylanmaktadır: “*Merkezi, top ve darbesiyle ters çevirdiler.*”⁹²; buradaki “*darbe*” ifadesi ayrıca, ilâhın şiddetinin bir diğer yüzü de olmaktadır. Uzun Hasan'ın ısrarlı ateşli silah talebi, Türkmenlerin top ve tüfek karşısındaki “*çok yönlü*” zayıflığı hatırlandığında daha iyi anlaşılmaktadır: Türkmenler, ekseriyetle zincir zırh kullanmaktaydılar ve bu zırh mızrak, kılıç, balta, oka karşı hakiki bir koruyuculuğa sahipti⁹³; lâkin söz konusu ateşli silahlar olduğunda bir faydaları yoktu. Tihranî'nin “*...tüfek şimşek ve yıldırım gibi zırh gömleğinin derisinden içeri giriyordu*” sözü, bu durumu ifade etmekteydi.

Bu süreçteki “*tüfeng*” üstünlüğüne dair, Yavuz Sultan Selim'le mücadele eden bir Memlûk askerinin ifadesi, Tercan'daki zaferi ve Otlukbeli'ndeki yenilgiyi özetmektedir. Buna göre padişaha esir düşen bu asker savaşa dair olan düşüncelerini, “*İçimizden tek bir kişi bile sizin bütün ordunuzu yenebilir. Eğer inanmıyorsanız, gelin deneyelim, ama yalvarırım ordunuzdakilere ateşli silahlar kullanmamasını emredin*” şeklinde ifade etmiştir⁹⁴. Bu noktada Türkmenlerin ateşli silahlara karşı olan antropolojik tepkileri de ayrı bir anlam kazanmaktadır. Köroğlu Destanı'nda bu hal, “*Köroğlu der vâdem yetti, Tüfek çıktı mertlik gitti, Usta Firenk puştluk etti, Öldürttüdü Han Aывазımı*” ifadeleriyle vücut bulmuştur; nihayetinde tüfek kullanan “*mert değildir*”. Türkmenlerin ateşli silahları kullanmayı kendilerine uygun görmedikleri ve bu silaha karşı da öfke duydukları destanda geçen bu sözler ile

⁹¹ Johann Wilhem Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. 2, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, s. 254-255; Zinkeisen bu sözü “*Lettres Turques Historiques et Politiques Ecrites tant par Mehmet II, que par Usum-Cassan*” adlı hükümdar mektuplarından oluşan bir antolojiden aktarmaktadır. Sürecin ateşli silahlar üzerinden bir değerlendirmesi için ayrıca bkz. A. Sefa Özkaya, “Kültür Tasnifi ve Türk Askerî Kültürüne Giriş”, *Hunlar'dan Günümüze Türk Askerî Kültürü*, ed. A. Sefa Özkaya, Kronik Yayınları, İstanbul 2019, s. 52.

⁹² Ebu Bekr-i Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 378.

⁹³ Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 87-89.

⁹⁴ Alfred W. Crosby, *Ateş Etmek*, s. 98.

görülebilmektedir⁹⁵.

Mektuplarda, Uzun Hasan'ın askerî mücadeleye devam etme arzusu ve Hristiyan devletlere dair olan çağrısı görülmektedir. Fakat Uzun Hasan'ın bir cinayet sonucu öldürülmesi yeni bir harekâta izin vermemiştir⁹⁶.

Mektuplardan, Uzun Hasan'ın kurduğu ittifaklar ve diplomatik girişimleri Hristiyan devletlere gönderdiği mektuplardan görülebilmektedir. Fatih Sultan Mehmed'in bu faaliyetlerden haberdar olduğu Uzun Hasan'a gönderdiği bir mektupta görülebilmektedir: “...hain ve ihanetkâr telkinat seni din ve en salim siyaset kanunları hilâfına olarak iki yıldan beridir Peronne'da imzalanan bir muahede ile Hristiyanların pâyeleri Aragon Kralı, Napoli Kralı Ferdinand, Burgonya Dükası, Milano Dükası, Floransa ve Venedik Cumhuriyetleriyle birleşerek bana karşı ilân-ı husumete sevk etti.”⁹⁷.

Sonuç

Bu mektupların incelenmesi, Venediklilerin uzun mesafeli mevkilere taşıyarak kullanabilecekleri ateşli silahların miktarını ve türlerini, Akkoyunlu ordusunun potansiyelini, iki yıla yayılmış olmak üzere sadece Anadolu'da düzenleyebilecekleri sefer sayısını, ateşli silahlarla donanmış bir ordu karşısında bir müttefikten ateşli silah elde etme girişiminde bulduklarını ve ellerinde bu tarz silâhlar olmadan böyle silâhlara sahip bir ordu karşısında ne ölçüde başarılı olabildiklerini anlamak adına önemlidir. Bununla birlikte, aynı yazarlar tarafından aynı olayların farklı eserlerde tamamen farklı bir biçimde ve hatta yeni bilgilerle anlatılıyor olması durumu, kullanılan tüm diğer kaynakların da sorgulanabilmesini sağlamaktadır. Herhangi bir dilde ve hiçbir kaynaktan karşılığı olmayan bu bilgiler, nihayetinde “uydurma”

⁹⁵ Giampiero Bellingeri, “Turchi e Persiani fra visioni abnormi e normalizzazioni, a Venezia (secoli XV-XVIII)”, *Revue des litteratures europeennes*, Sayı 9 (2015), s. 77.

⁹⁶ Murat Kaan Yıldız, İtalyan Seyyahlarına Göre Akkoyunlu-Osmanlı İlişkileri ve Türkmenler, s. 95-96.

⁹⁷ İsmail H. Ertaylan, *Fatih Sultan Mehmed'in Aşk ve Zafer Mektupları*, Kopernik Yayınları, İstanbul 2020, s. 97.

olarak nitelendirilebileceklerdir; ancak resmî evrak olmaları bu söylemle örtüşmemektedir. Mektuplar, Uzun Hasan'ın, daha öncesinde Karakoyunlulara, Timurîlere ve Memlûklere karşı olan zaferleri hatırlandığında, gerçeklikleri açısından değer göreceklerdir. Bu yazılı metinlerin yok sayılmasıyla Akkoyunlu ordusunun tarihsel sürecini değerlendirmek doğru değildir.

Mektuplar, bir bütün olarak değerlendirildiklerinde Akkoyunlular, bir bozkır ordusu olduklarında yenilmez bir kuvvettir. Fakat ateşli silahlar karşısında ancak yarım kalmış bir kuvvet olarak görüleceklerdir. Nihayetinde, Türkmen ordusu Şah İsmail devrinde yine Osmanlılar tarafından ancak ateşli silahlar sayesinde yenilebilmişlerdir.

KAYNAKÇA

Kaynak Eserler

16. *Yüzyılda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi (1373-1512)*, çev. şerif Baştav, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1972

ANGELUCCI, Angelo, *Gli Schiopettieri Milanesi nel XV secolo*, Milano 1865

Aşıkpaşoğlu Tarihi, haz. Nihal Atsız, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992

Caterino Zeno, “Dei commentarii del viaggio in Persia”, *Navigazioni e Viaggi*, c. 3, a cura di Giovanni Battista Ramuzio, Torino 1979

Enrico Cornet, *Lettere al Senato Veneto*, Libreria Tendler & Comp., Vienna 1852

Enrico Cornet, *Le Guerre dei Veneti nell’Asia, 1470-1474*, Libreria Tendler & Comp., Vienna 1856

Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü’t Tevarih*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006

Iosofat Barbaro, “Di messer Iosofat Barbaro, gentliuomo veneziano, il viaggio della Tana e Persia”, *Navigazioni e Viaggi*, 4, a cura di Giovanni Battista Ramuzio, Einaudi, Torino 1979

Marco Polo, *Il Millione*, Garzanti, Milano 1982

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Abdállâh b. Fethallâllahu’l Bağdâdî, *Turkmenische Herrscher des 15. Jahrhunderts in Persien und Mesopotamien nach dem Tārīh al-Ġiyāti, Übers.*, ed. Marianne Schmidt Dumont, Klaus Schwarz Verlag, Freiburg 1970

AFYONCU, Erhan, “Otlukbeli Savaşı”, *DİA*, c. 34, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 4-6

ALTINAY, Ahmet Refik, *Fatih ve Bellini*, haz. Önder Kaya, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2012

ARICO, Angela Caracciolo, *Marino Sanudo il Giovane, Le Vite dei Dogi, 1457-1474*, c. 2, Venezia 2004

BAŞAR, Fahamettin, “Mihailoğulları”, *DİA*, c. 30, TDV Yayınları, İstanbul 2005, s. 24-25

BELLINGERI, Giampiero, “Turchi e Persiani fra visioni abnormi e normalizzazioni, a Venezia (secoli XV-XVIII)”, *Revue des litteratures europeennes*, Sayı 9 (2015), s. 14-89

BRUCE, Robert, Iain DICKIE, Kevin KILEY ve Michael F. PAVKOVIC, *Fighting Techniques of the Napoleonic Age 1792–1815: Equipment, Combat Skills, and Tactics*, Thomas Dunne Books, New York 2008

CREMONESI, Arduino, *La Sfida Turca Contro gli Absburgo e Venezia*, Arti Grafiche Friulane, Udine 1976

CROSBY, Alfred, *Ateş Etmek*, çev. Aybek Görey, Kitabevi, İstanbul 2003

DE LUCA, Daniele ve Roberto FARINELLI, “Archi e Balestre, un approccio storico-archeologico alle armi de tiro nella Toscana Merionale (secc. XII-XIV)”, *Archeologia Medioevale*, Sayı 29 (2002), s. 455-487

ERŞAHİN, Seyfettin, *Akkoyunlular, Siyasal, Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarih*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2002

FERRARI, Alessandro, “Rinvenimenti Occasionalmente di Reperti Archeologici Provenienti dalla parte bassa di Corno, C., “*Annali dei Musei Civici di Rovereto, Sezione archeologia*, Sayı 10 (1994), s. 95-102

GELLİ, Iacobo, *Guida del Raccogliatori e dell'Armatore*, Ulrico Hoepli, Milano 1900

GELLİ, Iacobo, "Archibuson", *Guida del Raccogliatori e dell'Armatore*, Ulrico Hoepli, Milano 1900, s. 71

GELLİ, Iacobo, "Forchette", *Guida del Raccogliatori e dell'Armatore*, Milano 1900, s. 192

GELLİ, Iacobo, "Spingarde", *Guida del Raccogliatori e dell'Armatore*, s. 310-311

JORGA, Nicola, *Fatih ve Dönemi, Büyük Türk*, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011

KESİK, Muharrem, *At Üstünde Selçuklular*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017

KOYUNCUOĞLU, Tülay, 'İbn İyâs'ın 'Bedâ'ez-Zuhur fi Vekai'ed-Duhur' Adlı Eserindeki Ramazanoğulları Beyliği ve Akkoyunlular ile İlgili Kayıtlar, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2004

MATHEE, Rudi, "Firearms in Safavid Persia", *Encyclopedia Iranica*, c. 9, Ethe-Fish, New York 1999, s. 619-628

MERLO, Marco, "Teoria e Pratica di Militare nel XV secolo", *Rivisti di Studi Militari*, Sayı 3 (2014), s. 21-44

NICOL, David, *Konstantinos Paleologos*, çev. Efe Kurtoğlu, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013

ORTAYLI, İlber, *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009

ÖZKAYA, A. Sefa, "Kültür Tasnifi ve Türk Askerî Kültürüne Giriş", *Hunlar'dan Günümüze Türk Askerî Kültürü*, ed. A. Sefa Özkaya, Kronik Yayınları, İstanbul 2019, s. 11-141

SCORDATO, Rossella, *Le artiglierie dello Stato Pontificio tra XIV e XVI sec.*, Università degli Studi della Tuscia Facoltà Conversazione dei Beni Culturali Laurea specialistica in Archeologia, Tuscia 2010

UYAR, Mesut ve Edward ERİCKSON, *Osmanlı Askerî Tarihi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014

YILDIZ, Murat Kaan, *İtalyan Seyyahlarına Göre Akkoyunlu-Osmanlı İlişkileri ve Türkmenler*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019

EKLER

Ek 1: Geç Ortaçağ'ndan ateşli silah rnekleri (Castello Sforzesco Müzesi, Milano)

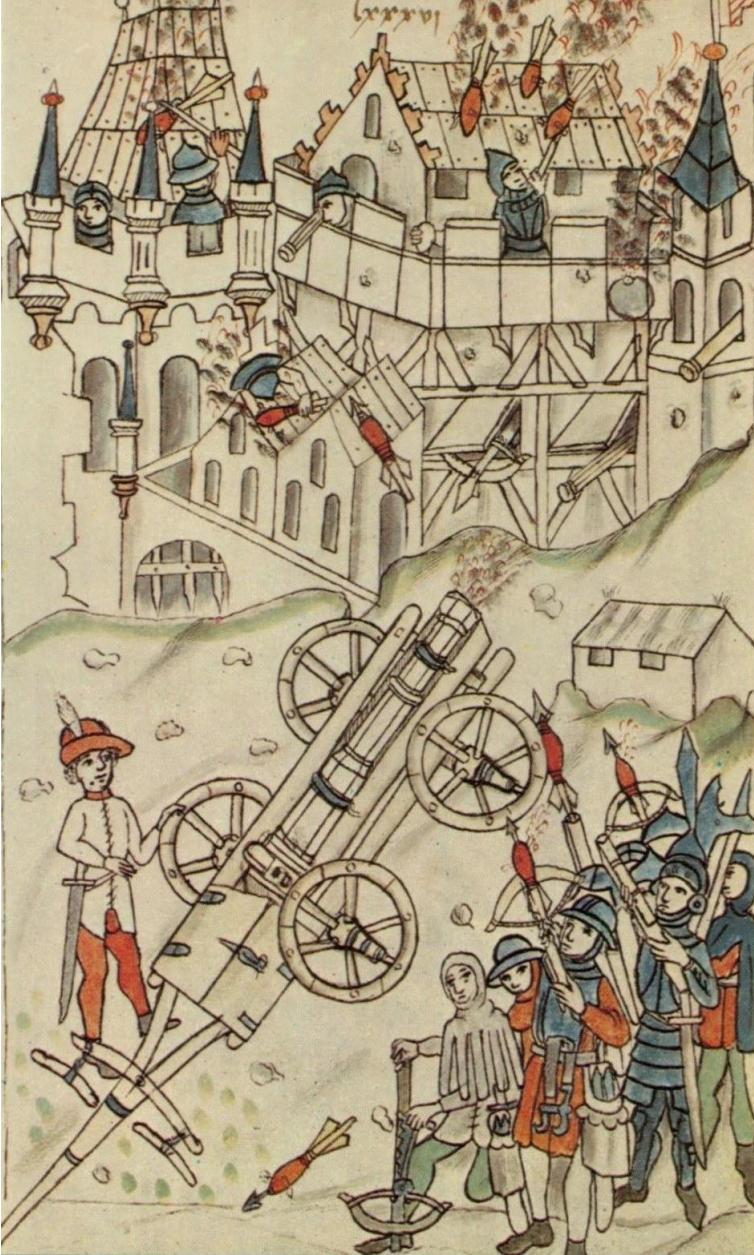
Ek 2: Geç Ortaçağ'dan arbalet ve ok örnekleri (Castello Sforzesco Müzesi, Milano)

Ek 3: Geç Ortaçağ' dan sırsıklı silah rnekleri (Castello Sforzesco Mzesi, Milano)

Ek 4: Geç Ortaçağ'da ateşli silahlar ve arbaleti beraberce kullanan Alman askerler.

Summary

Aq Qoyunlu armies raided Anatolia many times by the lead of Ugurlu Mehmed, son of Uzun Hasan the Aq Qoyunlu Beg, and one of the best Aq Qoyunlu commanders Emir Beg. They smashed many Ottomans and put them to the sword. Thus, Ottoman cities: Ankara, Aydın, Sivas, Tokat, Kayseri have been burned and sacked. Finally, the Ottoman and Aq Qoyunlu major armies met again, Ottomans ambushed and hammered at Tercan, however, by the second encountering, the Ottomans used their firearms, and this time the Aq Qoyunlu army had defeated because they could not get their own canons, fire-lances, and hand cannons from their ally Venetians, in consequence of shores of Anatolia and Syria been held by the Ottomans and Mamluks. All this information could be found in the official letters of Venetian diplomats, Iosofat Barbaro, Caterino Zeno. Nevertheless, the information does not match with other sources, even with these diplomats' own itineraries, also the adaption of the firearms to the Turkmen army stays as a critical question for the warfare; firearms (spingarda, hand cannon) never been used by Turkmen and there are inconsistencies for them because of their anthropology. Thereby, all of the sources about the Aq Qoyunlu-Ottoman relations need to be questioned for the official identity of the letters.

According to the letters, the only superior part of the Ottoman army was cannons and riffles. This fact interestingly could also be found in a letter of Fatih Sultan Mehmet; for the letter, he said “it was not clear who'll win the battle until I fire the canons”.

Uzun Hasan called many European leaders for meeting with the Ottomans on the battlefield, however, the murder of the Beg led to the Turkmen-European alliance to an end. Therewithal, the righteousness of Uzun Hasan for the requirement for fighting together with Ottomans by delivering firearms proved itself in years; the Venetians and Turkmen allied in the time of Şah Ismail, however, in the open field Turkmens defeated again.